
Ahadi Dhidi ya Uhalisia: Maana ya Bajeti ya Kenya ya Mwaka wa Fedha 2026/27 kwa Vijana

Imeandikwa na:

Jon Kafuko, Meneja wa Programu,
Youth for Tax Justice Network

Neno la Mwandishi

Chapisho hili limeandikwa kutokana na imani moja rahisi: fedha za umma zinaathiri uwezo wa vijana kusoma, kufanya kazi, kuanzisha biashara, au kuishi kwa heshima. Bajeti ya Kenya ya Mwaka wa Fedha 2026/27 inaweza kuonekana kama hati ya kiufundi, lakini matokeo yake ni ya kibinadamu sana. Hasa kwa kizazi kinachokabiliwa na gharama za maisha zinazopanda, utoaji dhaifu wa huduma na fursa zinazopungua.

Lengo la tafakari hii ni kuweka mtazamo wa vijana katikati ya mijadala ya bajeti. Madeni, nakisi na maamuzi ya matumizi mara nyingi yanachukuliwa kama masuala ya wataalamu peke yao, lakini vijana ndio wanaobeba matokeo yake moja kwa moja. Kama hii itasaidia kuimarisha wito wa usawa zaidi, uwajibikaji na uandaaji wa bajeti zinazozingatia vijana Kenya na Afrika nzima, basi itakuwa imetekeleza lengo lake.

Jon Kafuko ni Meneja wa Programu katika Mtandao wa Vijana kwa Haki ya Kodi (YTJN) na mshauri wa kodi mwenye uzoefu mkubwa katika kuunda sera za kodi zinazoendelea. Anashikilia sera za kodi zinazojumuisha vijana Uganda na Afrika nzima, akifanya kazi kuhakikisha vijana wanashiriki kikamilifu katika mijadala ya kodi, ufanyaji maamuzi na utetezi wa mifumo ya kodi iliyo ya haki na sawa.

Dibaji

Bajeti ya Kenya ya Mwaka wa Fedha 2026/27 inafika wakati wa msongo wa hasira ya umma inayokua, hasa miongoni mwa vijana ambao wanakataa kuzidi kukubali mfumo wa fedha unaowataka kubeba mzigo mzito wa madeni, uwekezaji duni na utoaji dhaifu wa huduma. Hii si hadithi ya Kenya peke yake. Inakisi ukweli mpana wa Afrika ambapo msongo wa madeni na matumizi ya kawaida yanaendelea kupunguza nafasi za vijana.

Tafakari inayofuata inasema kwamba bajeti lazima zihukumiwe si kwa nambari zao tu, bali kwa kuuliza kama zinatatua changamoto za kizazi cha vijana wa leo. Kama vijana ni nguzo ya mustakabali wa Afrika, basi lazima wawe katikati ya jinsi rasilimali za umma zinavyokusanywa, kugawanywa na kutumika.

Utangulizi

Siku chache kabla ya bajeti ya Kenya ya Mwaka wa Fedha 2026/27 kuwasilishwa, maelfu ya vijana wa Kenya waliziba barabara, waliwasha moto na kukatiza usafiri kwa maandamano dhidi ya gharama za maisha zinazopanda. Kulingana na [SABC News](#), watu wanne waliuawa na chanzo cha papo hapo kilikuwa ongezeko la asilimia 23.5 la bei ya dizeli ambalo lilipandisha gharama za usafiri zaidi. Maandamano haya hayakutokea bila sababu. Yalitokana na harakati iliyoongozwa na Kizazi Z iliyolazimisha kuondolewa kwa Mswada wa Fedha wa 2024, kama ilivyoripotiwa na [BBC News](#), na yalitoa ishara ya madai ya kina zaidi ya usawa, uwajibikaji na mwelekeo tofauti wa fedha.

Muktadha huo ni muhimu kwa sababu bajeti si hati za kiufundi zisizo na msimamo. Zinaonyesha ni nani anabeba mzigo wa mabadiliko, ni nani anafaidika na matumizi ya umma, na kama serikali inachukua usawa wa kizazi kwa uzito. Bajeti ya Kenya ya Mwaka wa Fedha 2026/27 inapaswa kwa hivyo kupimwa kupitia maswali matatu ya fedha za umma: jinsi serikali inavyokusanya rasilimali, inazigawanya kwa nini na kama pesa zinafika kwa walengwa. Kupitia lenzi hiyo, bajeti inazua wasiwasi mkubwa kwa vijana. Data ya msingi ya bajeti inayotumiwa hapa inatoka katika Vitabu vya [Bajeti ya Kenya ya Mwaka wa Fedha 2026/27](#), Mwelekeo wa Uchumi wa [Kikanda wa IMF](#) na Bajeti ya Kivuli ya Taifa ya [Mwaka wa Fedha 2026/27 ya Taasisi ya Fedha za Umma](#).

1. Ukusanyaji wa Rasilimali :

Sehemu hii inauliza: Serikali inakusudia kukusanya fedha za bajeti hii vipi? Je, mbinu hiyo ni ya haki kwa vijana, au inadhoofu ushiriki wao wa kiuchumi?

1.1. 1.1. Uhalisia wa Mapato: Malengo ya Juu, Upungufu Unaoendelea

Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2026/27 inakadiriwa kufikia takriban KSh trilioni 4.8. Kulingana na takwimu za bajeti, mapato yanayokadiriwa yanasimama KSh trilioni 3.63, yakihusika na asilimia 75.4 ya ufadhili wote. Lengo la Mamlaka ya Mapato ya Kenya (KRA) la Mwaka wa Fedha 2026/27 ni KSh trilioni 2.968, ambayo inawakilisha ongezeko la asilimia 15.4 juu ya KSh trilioni 2.572 zilizokusanywa katika Mwaka wa Fedha 2024/25.

Lakini malengo haya lazima yaangaliwe kwa mashaka. Utendaji wa hivi karibuni wa mapato ya Kenya umekuwa chini ya makadirio mfululizo:

Mwaka wa Fedha	Lengo (KES)	Makusanyo Halisi (KES)	Upungufu
2021/22	2.071T	0.952T	1.119T
2022/23	2.495T	1.051T	1.444T
2023/24	2.475T	1.074T	1.401T
2024/25	2.627T	1.161T	1.466T

Chanzo: [The Kenyan Wall Street](#) and [The Star revenue infographic](#).

Mwenendo huu uliendelea hadi Mwaka wa Fedha 2025/26, na upungufu wa nusu ya kwanza ya mwaka wa KSh bilioni 152.2. [Taasisi ya Fedha za Umma](#) imekielezea mfumo wa mapato kama wenye matumaini kupita kiasi na imeonya kwamba malengo yasiyokuwa ya kweli, udhibiti dhaifu wa matumizi na utegemezi wa kuendelea kwa bajeti za nyongeza unadhoofu uaminifu wa bajeti.

Kwa nini hii inawaathiri vijana?

Makadirio ya mapato yanapozidi makusanyo halisi mara kwa mara, pengo la bajeti linakuwa kubwa zaidi. Serikali kawaida hujibu kwa kupungua kwa matumizi katikati ya mwaka (ambayo yanagonga programu za maendeleo na vijana zaidi) au hatua za dharura za kodi (ambazo zinawalemea zaidi wapata kipato cha chini na wafanyikazi wa sekta isiyo rasmi ambapo vijana wengi wanaajiriwa). Upungufu wa mapato si maelezo ya kiufundi tu. Ni tishio la muundo kwa fursa za vijana.

1.2. Ukopaji: Deni kama Njia ya Ufadhili

Kwa sababu mapato yanakuwa chini ya makadirio mara kwa mara, ukopaji unaziba pengo. Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2026/27 inakadiriwa nakisi ya bajeti ya KSh trilioni 1.15, sawa na asilimia 5.5 ya Pato la Taifa. Nakisi hiyo itafadhiliwa kupitia ukopaji wa nje wa KSh bilioni 225.5 na ukopaji wa ndani wa KSh bilioni 924. Kwa maana nyepesi, ukopaji unahusika na takriban shilingi moja kati ya kila nne zinazotumika.

Kufikia Mei 2026, deni la umma la Kenya lilikuwa limevuka takriban KSh trilioni 13.02, sawa na takriban asilimia 71 ya Pato la Taifa, mbali zaidi na ukomo wa kisheria wa deni wa asilimia 55 ya Pato la Taifa chini ya Sheria ya Mabadiliko ya [Usimamizi wa Fedha za Umma ya 2023](#). Deni la ndani lilisimama KSh trilioni 7.24, wakati deni la nje lilisimama KSh trilioni 5.78. [Shirika la Fedha la Kimataifa](#) linakadiriwa uwiano wa deni kwa Pato la Taifa utapanda zaidi hadi asilimia 71.6 mwaka 2026 na asilimia 72.4 mwaka 2027.

Mchanganyiko huu wenye uzito mkubwa wa ndani unazidisha kukabiliwa na hali za riba za ndani na unazidisha ushindani wa uwekezaji katika soko la ndani. Kwa biashara zinazoongozwa na vijana na kaya zinazokabiliana na gharama za maisha, maana yake ni ya vitendo: serikali inapokopa sana kutoka kwa benki za ndani, inazuia mkopo wa sekta binafsi, na kufanya mikopo ya biashara ndogo, kampuni mpya na hata ufadhili wa magari na mali kuwa ghali zaidi na ngumu kupata.

2.2. Huduma za Madeni

Ndani ya asilimia 74.4 ya sehemu ya matumizi ya kawaida, huduma za madeni (malipo ya riba) ni kitu kinachokua kwa kasi zaidi. Sehemu ya bajeti inayoliwa na malipo ya riba imepanda kutoka asilimia 15 mwaka 2018/19 hadi zaidi ya asilimia 25 katika kipindi cha sasa.

Ripoti ya [Kamati ya Bajeti na Ugawaji wa fedha juu ya makisio ya Mwaka wa Fedha 2026/2027](#) iliripoti kwamba huduma ya deni la ndani peke yake inakadiriwa kuhusika na takriban asilimia 71 ya jumla ya matumizi ya huduma ya madeni katika Mwaka wa Fedha 2026/27. [Ripoti ya The Star](#) pia ilionyesha wasiwasi kwamba Hazina inazidi kukopa ili kufadhili wajibu wa kawaida unaoendelea, ikiwa ni pamoja na mishahara na posho.

Serikali inapokopa kulipa riba kwa mkopo wa zamani na kufunika mishahara ya kawaida, haiwekezi katika mustakabali wa vijana. Inauendesha mfumo wa fedha ambao kimuundo hauwezi kutoka katika mtego wa deni-matumizi ya kawaida.

2.3. Ugawaji wa Kisekta: (Elimu, Miundombinu, Vijana, Afya)

Elimu (KSh bilioni 784.5):

Ugawaji mkubwa zaidi wa sekta moja. Juu ya uso wake, hii inaashiria ahadi ya maneno ya kujitolea kwa vijana. Lakini kichwa kikubwa kinaficha ukweli wa kusumbua: Idara ya Serikali ya Elimu ya Juu inapokea KSh bilioni 155.2 dhidi ya iliyoomba KSh bilioni 311.9, pengo la KSh bilioni 156.7. Sekta ya elimu kwa ujumla inakabiliwa na nakisi ya KSh bilioni 102 dhidi ya mahitaji yake ya msingi. Serikali inapogawa chini ya nusu ya kile mfumo wa elimu ya juu unasema unahitaji, inazuia fursa, si kuwekeza katika kizazi kinachofuata. Maelfu ya vijana wenye sifa wanakabiliwa na mikopo iliyochelewa, vituo vilivyojaa watu na mfumo ambao hauwezi kuwaingiza katika mpito wa tija kutoka shule hadi kazi.

Nishati, Miundombinu na TEHAMA (KSh bilioni 531.3)

Hii ndiyo nguzo ya pili kubwa zaidi na inaweza kusemwa kuwa muhimu zaidi kwa vijana, kwa sababu miundombinu ya kidijitali na ya kimwili ni majukwaa ambayo vijana wanajenga riziki zao iwe kupitia biashara ya mtandao, huduma za kidijitali, usafiri au uzalishaji. Lakini kichwa kikubwa kinaficha ukweli ulio dhaifu zaidi.

Ndani ya nguzo hii, sehemu ya maendeleo mara nyingi inapunguzwa na gharama za matengenezo ya kawaida na utawala. Idara ya serikali ya usafiri peke yake iliripoti KSh bilioni 1.637 katika bili za uendeshaji na matengenezo zilizolimbikizwa hadi Januari 2026, ikionyesha ni kiasi gani cha bajeti ya miundombinu kinacholiwa na kudumisha mali zilizopo badala ya kujenga mpya.

Muhimu zaidi, matumizi ya miundombinu kihistoria yanakabiliwa na kupunguzwa katikati ya mwaka. Kama alivyoona mwenyekiti wa zamani wa [Kamati ya Bajeti Ndindi Nyoro](#), katikati ya mwaka wa fedha serikali kawaida inajikuta imekosa KSh bilioni 300 katika ukusanyaji wa mapato na kwa kuwa malipo ya madeni, mishahara, pensheni na ugawaji wa kaunti hauwezi kupunguzwa, maendeleo ndiyo yanaumia kwanza. Nyoro pia ameonya kwamba zaidi ya KSh trilioni 1.25 za bajeti zinatumiwa na matumizi yasiyoweza kubadilika, yakiacha karibu kitu kidogo kwa barabara, shule au miradi mingine muhimu.

Bajeti ya 2026/27 yenyewe inaakisi mwenendo huu, na matumizi ya maendeleo yaliyopunguzwa kwa KSh bilioni [9.6 hadi KSh bilioni 749.5 baada](#) ya idhini ya baraza la mawaziri. Katika sekta ya nishati, Wabunge wameuliza kupunguzwa kwa KSh [bilioni 55](#), ambapo KSh bilioni 47 zilikatwa kutoka kwa miradi ya maendeleo ya Idara ya Serikali ya Nishati na KSh bilioni 8 kutoka kwa miradi ya maendeleo ya petroli. Taasisi zilizoathirika ni pamoja na KenGen, Kenya Power, Ketraco na Geothermal Development Company. Mbunge wa Embakasi South Julius Mwathe alionya kwamba serikali imeelekeza karibu asilimia 80 ya fedha za maendeleo mahali pengine, hatua ambayo inaweza kupunguza kasi ya miradi muhimu ya muunganiko wa umeme na uzalishaji wa nishati.

Kwa vijana wanaotafuta ajira na fursa katika uchumi unaoendelea, takwimu ya miundombinu katika kichwa kikubwa si dhamana ya utekelezaji unaoendelea. Ni ahadi ambayo historia inaonyesha itavunjwa msongo wa fedha ukifika.

Sekta ya Vijana, Wanawake na Usawa (KSh bilioni 109)

Hii inaonekana muhimu, lakini ikilinganishwa na bajeti yote, inawakilisha asilimia 2.3 tu. Zaidi ya kuambia: KSh bilioni 20 zimewekwa maalum kwa programu za uwezesaji wa vijana. Hiyo ni takriban asilimia 0.4 ya bajeti yote. Kuweka kwa mtazamo, malipo ya riba kwa deni (KSh trilioni 1.1) yanawakilisha mara 22 zaidi ya kile kilichopangwa rasmi kwa uingiliaji kati maalum wa vijana.

Hata kama kila shilingi ya KSh bilioni 20 ingefika kwa wajasiriamali vijana, ingejumuisha takriban KSh 400 kwa kila Mkenya mchanga mwenye umri kati ya miaka 18 na 35. Hiyo si uwekezaji wa kweli katika kizazi. Ni ishara ya mfano ambayo haiwezi kushinda vikwazo vya muundo vya mtaji, ujuzi na upatikanaji wa soko ambavyo vijana wanakabiliwa navyo.

Afya (KSh bilioni 170–177)

Kwa takriban asilimia 6 tu ya bajeti ya kitaifa, ufadhili wa sekta ya afya unabaki mbali sana na lengo la asilimia 15 lililowekwa na [Azimio la Abuja](#). Ufadhili duni huu una matokeo ya moja kwa moja na yanayopimika kwa vijana.

Matumizi ya afya kutoka mfukoni yanabaki juu kwa kuendelea Kenya. Kulingana na Hifadhidata ya Matumizi ya Afya Duniani ya Benki ya Dunia, matumizi ya mfukoni yalikusika na asilimia 27.48 ya matumizi ya sasa ya afya mwaka 2023. Uchambuzi wa hivi karibuni zaidi unaweka [takwimu kwa asilimia 23.6](#), bado unazidi kiwango kinachosemwa cha asilimia 15–20 ambacho kinaashiria mapengo ya ulinzi wa fedha. Maana yake vijana na familia zao hubeba sehemu kubwa ya gharama za huduma moja kwa moja, mzigo ambao [Shirika la Afya Duniani](#) linaonya haupaswi kuzidi asilimia 15 hadi 20 ya jumla ya matumizi ya afya.

Mzigo wa afya ya uzazi kwa vijana ni mkali zaidi. Kulingana na [Sera ya Kitaifa ya Afya ya Uzazi ya Vijana ya Kenya \(2015\)](#), matatizo ya ujauzito na uzazi ikiwa ni pamoja na utoaji mimba usio salama ni sababu ya pili kubwa ya vifo kwa wasichana walio chini ya miaka 20. Ripoti iliyozalishwa chini ya programu ya [2gether 4 SRHR](#) ya Umoja wa Mataifa, yenye kichwa "Gharama ya Kutotenda: Gharama ya Kutotekeleza Haki za Afya ya VVU na Uzazi na Uzazi kwa Vijana Kenya, Rwanda na Uganda," inakokotoa kwamba ujauzito wa mapema unagharimu Kenya dola za Marekani milioni 882 kila mwaka si hasa kwa gharama za matibabu, bali kwa mapato ya maisha yaliyopotea kutoka kwa wasichana walioacha shule na hawakurudi. Pamoja na VVU na ukatili wa kijinsia, uwekezaji duni katika afya ya uzazi ya vijana unagharimu Kenya dola bilioni 1.2 za Marekani kila mwaka, sawa na asilimia 1.1 ya Pato la Taifa.

Kulingana na [Mikakati ya Sekta Nyingi na Jumuishi ya Kuboresha Upatikanaji na Matumizi ya Huduma za Afya ya Uzazi kwa Wasichana Wajawazito na Mama wa Ujana Kenya](#), juhudi za kutoa huduma za afya ya uzazi kwa vijana zinakabiliwa na changamoto nyingi ikiwa ni pamoja na mitazamo hasi ya wafanyikazi wa afya, umbali hadi kwenye vituo vya afya, gharama za huduma zisizoweza kumudu na ukosefu wa faragha na usiri. Ukosefu wa mfumo wa utoaji wa huduma za afya uliogatuliwa unazidisha tofauti zaidi, ukifadhili maeneo ya mijini kuliko vijijini.

Huduma za afya ya akili, pia, zinasalia kuwa duni sana. [Kenya inatenga takriban 0.01% ya bajeti yake ya afya](#) kwa afya ya akili huku baadhi ya makadirio yakiweka chini kama 0.001% kutafsiri kuwa chini ya Sh1 kwa kila mtu kwa mwaka. Kwa kulinganisha, wataalam wanapendekeza nchi kutenga angalau 5% ya bajeti ya afya kwa huduma za afya ya akili.

[Miundombinu ya utoaji wa huduma ni haba sana](#): katika hospitali 284 za kiwango cha 4 na zaidi, ni 30 tu zinazotoa huduma za afya ya akili, na karibu nusu ya kaunti za Kenya hazina vitengo vya magonjwa ya akili. Upungufu wa wataalamu waliofunzwa ni mkubwa. [Kenya ina wataalamu wa magonjwa ya akili chini ya 150](#) wanaohudumia idadi ya watu inayozidi milioni 50, na chini ya 100 katika hospitali za umma. [Wizara ya Afya](#) inakadiriwa nchi inahitaji ziada ya wataalamu wa magonjwa ya akili 1,400, wauguzi wa magonjwa ya akili 7,000 na wasaikolojia 3,000. [Matokeo yake ni makubwa](#): takriban asilimia 75 ya wanaohitaji hawawezi kupata huduma, na takriban asilimia 41 ya vijana wenye umri kati ya miaka 18 na 34 wanaripotiwa kupigana na changamoto za afya ya akili. Ugawaji wa afya usio na mabadiliko hauzingatii mahitaji maalum ya idadi ya watu wachanga wanaohama kwa kasi hadi mjini na matokeo yake yanapimwa si kwa mstari wa bajeti, bali kwa maisha na riziki zilizofupishwa.

3. Matumizi

Swali muhimu zaidi kwa vijana si kama programu inaonekana katika hotuba ya bajeti. Ni kama pesa inawafika. Hapo ndipo udhaifu wa kina zaidi ulipo.

Programu ya NYOTA

Zaidi ya mwaka mmoja baada ya kuzinduliwa kwake, Mamlaka ya Biashara Ndogo na Ndogo (MSEA), wakala wa utekelezaji, ilikuwa imetumia KSh bilioni 1.032 zote kwa shughuli za utawala na huduma za ushauri, bila mkopo wowote wa kuanzisha biashara kufika kwa wajasiriamali vijana katika mwaka wa kwanza. Ripoti ya [Business Daily Africa](#) inaonyesha zaidi kwamba asilimia 84.4 ya ufadhili wa Benki ya Dunia kwa mwaka uliofyonzwa na washauri na uendeshaji wa ofisi, ikiwa ni pamoja na ununuzi wa kompyuta na laptops.

“

Programu ya NYOTA (Fursa za Kitaifa za Vijana Kuelekea Maendeleo) ni mpango mkakati wa Sh bilioni 33 wenye ufadhili wa asilimia 90 kutoka Benki ya Dunia, umekuwa ukpigwa chelezo kama njia ya kupumua kwa vijana hatarishi wa Kenya wenye umri kati ya miaka 18 na 29.

Ilibuniwa kutoa mikopo ya kuanzisha biashara ya kati ya Sh20,000 na Sh200,000, mafunzo ya ujuzi wa ujasiriamali, ushauri wa kitaalamu na viungo kwa fursa za ufadhili na masoko. Mradi unalenga kufaidi vijana 800,000 kufikia Desemba 2028, ambapo awamu ya kwanza inalenga waathiriwa 20,000 katika mwaka wake wa kwanza, kulingana na [Muhtasari wa Mradi wa NYOTA](#) na [mpango wa ununuzi wa Benki ya Dunia](#).

Hiyo si kuchelewa kwa utekelezaji kidogo tu. Kwa programu iliyoundwa kusaidia vijana 20,000 katika awamu yake ya kwanza na inayoripotiwa kuvutia maombi ya zaidi ya milioni moja, kushindwa kubadilisha ahadi za bajeti kuwa usaidizi wa moja kwa moja kunapoteza imani ya umma na kudhoofu uaminifu wa matumizi yanayolengwa kwa vijana. Kutoka mtazamo wa usimamizi wa programu, uingiliati kati wa vijana unapaswa kupimwa kupitia viwango vya ulipaji, ufikio wa walengwa, wakati, uwazi na matokeo yanayoweza kupimika. Pesa za umma hazipaswi kupotea katika tabaka za utawala huku walengwa wakibaki bila kupata huduma.

Upungufu wa Uwajibikaji

Muhimu zaidi, kushindwa kwa utoaji wa NYOTA hakusimami peke yake. Kunaakisi mwenendo mpana wa udhaifu ulioainishwa na ukaguzi katika jinsi rasilimali za umma zinavyosimamiwa. Ripoti ya ukaguzi ya mwaka wa fedha wa 2023/2024 na [The Eastleigh Voice](#) inasema kwamba wizara na idara 24 zilishindwa kukamilisha miradi yenye thamani ya KSh bilioni 37.92. Ripoti hiyo hiyo inasisitiza KSh bilioni 23.6 zilizotolewa chini ya Ibara ya 223 ya Katiba, ambapo KSh bilioni 10.2 zilitumiwa bila kufuata taratibu zinazohitajika za idhini. Pia inaonyesha kwamba KSh bilioni 44.8 zilizokusanywa kupitia mfumo wa e-Citizen zilisalia bila kuhesabiwa na Idara ya Uhamiaji, wakati kumbukumbu za ukaguzi hazikutolewa kwa akaunti 21 zenye KSh bilioni 7.1 kwa jumla. Katika elimu, ukaguzi maalum uligundua kwamba KSh milioni 28.59 zilipelekwa kwa shule 33 zisizopo, huku nambari zilizoongezwa za wanafunzi zikisababisha ufadhili wa ziada wa KSh bilioni 3.7 wa nauli ya kichwa. Moja ya matokeo ya kutaabisha zaidi ni ufunuo kwamba takriban KSh bilioni 300 zilizokusanywa kupitia dhamana za serikali kati ya 2017 na 2023 hazikuweza kufuatiliwa. Ukaguzi ulinukuu ripoti kwamba KSh trilioni 2.97 zilikusanywa katika kipindi hicho, lakini KSh trilioni 2.67 tu ndizo zilizowekwa kwenye Mfuko Mkuu wa Hazina, na kuacha tofauti ya KSh bilioni 300 ambazo matokeo ya Mkguzi Mkuu yalisema hayakuelezwa. Angalia [Kenya.co.ke](#).

KSh bilioni 300 zisipoweza kufuatiliwa, vijana hawapotezi pesa tu, wanaponya imani katika taasisi zinazotakiwa kujenga mustakabali wao. Kila shilingi isiyofuatiliwa inawakilisha:

- Barabara ambayo haikujengwa ambayo ingeweza kuunganisha mjasiriamali mchanga na soko;
- Mkopo wa wanafunzi ambao haukutolewa ambao ungeweza kumweka mtu mchanga shuleni;
- Mfanyakazi wa afya ambaye hakuajiriwa ambaye angeweza kutoa huduma za afya ya uzazi au afya ya akili;
- Mkopo wa kuanzisha biashara ambao haukupewa ambao ungeweza kuzindua

Hii biashara hii imeongezwa kwa vijana wafikirika tu. Ni wizi wa fursa kutoka kwa kizazi ambacho tayari kinaombwa kubeba mzigo mzito zaidi wa madeni, uwekezaji duni na utoaji dhaifu wa huduma. Vijana wanapona kwamba KSh bilioni 300 ambazo ni zaidi ya bajeti yote ya kila mwaka ya elimu haziwezi kuhesabiwa, ujumbe wanaopokea ni wazi: mfumo haukuundwa kuwahudumiwa.

Matokeo haya yana maana kwa sababu yanaonyesha kwamba tatizo si programu moja ya vijana iliyotekelezwa vibaya tu. Ni mwenendo mpana wa udhibiti dhaifu wa matumizi, uandikishaji duni, utekelezaji uliochelewa na uwajibikaji usiotosha katika fedha za umma.

[Ripoti ya kuunganishwa ya Mkaguzi Mkuu kuhusu Serikali ya Kitaifa ya 2024/2025](#)

inaimarisha wasiwasi huo kwa maneno ya taasisi pana zaidi. Ripoti inasema kwamba ufuatiliaji dhaifu wa mapendekezo ya ukaguzi umeiruhusu maswali mengi ya ukaguzi kujirudia, na kwamba ukosefu unaoendelea wa adhabu madhubuti umechangia ukosanyaji, upotevu wa rasilimali, upotevu wa fedha za umma na kushindwa kupata thamani ya pesa katika utekelezaji wa mradi. Pia inabainisha kwamba baadhi ya maafisa wa uhasibu wanaendelea kukiuka sheria kupitia taarifa za fedha zisizo sahihi, nyaraka za msaada zilizopotea na ushirikiano mdogo na wakaguzi. Hiyo ndiyo hali halisi ambayo programu za vijana zinatangazwa kwa ahadi lakini zinashindwa kwa vitendo kutoa matokeo ya kwa wakati na ya wazi kwa watu wanaostahili kuhudumiwa.

Mkaguzi Mkuu pia amezua wasiwasi kuhusu ukopaji kwa biashara za serikali. Ripoti ya [Nation](#) inaonyesha kwamba kufikia Juni 30, 2024, mikopo iliyokopeshwa kwa biashara 35 za serikali ilisimama KSh bilioni 874.9. Kati ya KSh bilioni 153.8 zilizopaswa kulipwa kufikia tarehe hiyo, KSh bilioni 1.6 tu ndizo zililipwa. Hii ina maana kwa sababu kushindwa kulipa mikopo iliyokopeshwa kunarudisha mzigo wa ulipaji kwa serikali ya taifa na kunazidisha msongo katika nafasi ile ile ya fedha ambayo inapaswa kufadhili huduma za umma na uwekezaji wa tija.

KYEOP inawasilisha somo lenye matokeo ya mseto lakini bado ya manufaa. [Benki ya Dunia](#) iliripoti matokeo mazuri ya jumla kutoka Mradi wa Ajira na Fursa za Vijana Kenya, ikiwa ni pamoja na ufikio mkubwa wa walengwa na viwango vya juu vya ajira baada ya uingiliati kati.

Wakati huo huo, [ripoti ya ukaguzi ya Ofisi ya Mkaguzi Mkuu](#) ilionyesha udhaifu mkubwa wa muundo na uwajibikaji, ikiwa ni pamoja na wasiwasi kuhusu ufuatiliaji kwa walengwa wengine na kama programu ilitekeleza kikamilifu lengo lake la msingi la kuunda ajira.

Somo linalopatikana kutoka hapa si kwamba programu za vijana zinapaswa kuachwa. Ni kwamba lazima ziongozwe vizuri zaidi. Mifumo imara ya utekelezaji, usimamizi huru na ulipaji unaohusishwa na hatua za utekelezaji ni muhimu kama ufadhili wa vijana wa siku zijazo utatekeleza ahadi yake.

MAPENDEKEZO:

A. Marekebicho ya Mapato: Kuimarisha Msingi wa Rasilimali

Upungufu wa mapato unaoendelea ulioandikwa katika Sehemu ya 1 ya KSh trilioni 1.1 hadi 1.4 kila mwaka ni chanzo kikuu cha kupunguzwa katikati ya mwaka kwa programu za maendeleo na vijana. Kushughulikia hili kunahitaji kukabiliana na vyanzo viwili vikubwa vya uvujaji wa mapato: mtiririko wa fedha haramu (IFFs) na vivutio vya kodi visivyo na shabaha.

Kuzuia mtiririko wa fedha haramu

Kenya inapoteza mabilioni kila mwaka kupitia mtiririko wa fedha haramu. [Ripoti ya pamoja ya Chama cha Walipa Kodi wa Kitaifa na Oxfam](#) inakadiriwa hasara za KSh bilioni 243 hadi 253 kila mwaka ambazo ni sawa na karibu asilimia 10 ya bajeti ya kitaifa na za kutosha kuongeza mara mbili bajeti ya afya au kufadhili elimu ya bure ya sekondari kwa kila mtoto. Udanganyifu wa bei za biashara peke yake ulihusika na takriban KSh bilioni 79 kila mwaka kati ya 2015 na 2023, ukipanda hadi KSh bilioni 180 kufikia 2024. Bidhaa bandia zinagharimu nchi zaidi ya KSh bilioni 153 kila mwaka, ambapo sigara haramu zinazuia KSh bilioni 6 kila mwaka na pombe haramu ikiigharimu karibu KSh bilioni 67 kati ya 2021 na 2023 katika mapato ya kodi yaliyopotea.

Hasara hizi zinasababishwa na utekelezaji dhaifu, ushirikiano mdogo wa mashirika na adhabu ndogo kwa wakosaji. [Mkaguzi Mkuu](#) amegundua kwamba Kenya haikosi njia za kufuatilia makampuni ya nje yaliyosignwa kwa miradi ya miundombinu ya umma, na kwamba mashirika yanashindwa kushiriki taarifa, kwa mfano, Idara ya Uhamiaji inabeba rejista ya raia wa kigeni ambayo haishirikishwi na mamlaka ya kodi.

Pendekezo: Serikali inapaswa:

- Kuamrisha ushiriki wa data wa wakati halisi kati ya Idara ya Uhamiaji, Mamlaka ya Mapato ya Kenya na mashirika mengine yanayohusika kufuatilia raia wa kigeni na wajibu wao wa kodi.
- Kuwekeza katika uboreshaji wa forodha na uchambuzi wa data ili kugundua na kuzuia udanganyifu wa bei za biashara.
- Kuimarisha utekelezaji dhidi ya bidhaa bandia katika sekta zinazoathiriwa zaidi kama vile sigara, pombe, dawa na bidhaa za viwandani.

Marekebisho ya Vivutio na Msamaha wa Kodi

Kenya pia inapoteza mabilioni kupitia vivutio vya kodi na msamaha ambao mara nyingi hushindwa kutoa uwekezaji na ajira wanaostahili kuzalisha. [Benki ya Dunia](#) imesisitiza kwamba msamaha wa kodi unagharimu Kenya zaidi ya KSh bilioni 510 kila mwaka (asilimia 3.4 ya Pato la Taifa) wa kutosha kujenga Barabara Kuu mpya ya Nairobi kila mwaka. [Hazina ya Kitaifa](#) inakadiriwa mapato yaliyopotea kwa sababu ya matumizi ya kodi yaliongezeka kutoka KSh bilioni 239 mwaka 2020 hadi KSh bilioni 394 mwaka 2022, ambapo makadirio ya hivi karibuni zaidi yanaweka takwimu KSh bilioni 510.6 mwaka 2023.

Kulingana na [Hazina ya Kitaifa](#), hata kipengele kimoja cha msamaha, kichocheo cha uwekezaji kwa miradi inayozidi KSh bilioni 2 kimesababisha nakisi ya kila mwaka ya KSh bilioni 6, sawa na bajeti yote ya kila mwaka ya Mahakama. Changamoto si ukubwa tu wa vivutio hivi, bali ufanisi wao. Kama Hazina yenyewe imekubali, vivutio vya kodi "vinaharibu msingi wa kodi na kusababisha serikali kuacha mapato ya kodi." Mkurugenzi wa Mgawanyo wa Benki ya Dunia kwa Kenya amemwomba serikali "kurekebisha msamaha wa kodi na kuimarisha kodi za mali na utajiri ili kuongeza mapato bila kulemea raia wa kawaida."

Pendekezo: Serikali inapaswa:

- Kufanya mapitio ya kina ya vivutio vyote vya kodi na msamaha kupima ufanisi wao katika kuvutia uwekezaji wa kweli na kuunda ajira, na kuondoa polepole zile ambazo hazionyeshi faida wazi na zinazopimika;
- Kuchapisha Ripoti ya Kila Mwaka ya Matumizi ya Kodi inayofichua vivutio vyote vilivyotolewa, walengwa, mapato yaliyopotea na uwekezaji na ajira zilizozalishwa;
- Kuweka ukomo unaofunga kwa matumizi ya kodi kama asilimia ya Pato la Taifa, na usimamizi wa bunge kwa msamaha wowote unaozidi ukomo;
- Kuondoa polepole msamaha unaofaidi wawekezaji wakubwa bila athari wazi ya maendeleo na kuelekeza akiba kwa sekta muhimu za vijana kama vile elimu, afya na miundombinu;
- Kuoanisha vivutio vya kodi na kipaumbele cha maendeleo ya kitaifa vikiwa na lengo la uwekezaji unaozalisha ajira kwa vijana, kuhamisha teknolojia au kukuza nishati ya kijani badala ya kutoa msamaha mzima unaodhoofu msingi wa kodi.

Uwezo wa Mapato

Faida zinazowezekana za mapato ni kubwa. Hata kuelekeza sehemu ya upotevu wa KSh bilioni 608 uliobainishwa na Tume ya Maadili na Kupambana na Ufisadi pamoja na KSh bilioni 510 zilizopotea kwa msamaha wa kodi na KSh bilioni 243 zilizopotea kwa mtiririko wa fedha haramu kungeweza kufadhili huduma muhimu za vijana na miundombinu. Hadi Kenya itakapotatua uvujaji huu, upungufu wa mapato ulioandikwa katika Sehemu ya 1 utaendelea na vijana wataendelea kubeba mzigo mzito zaidi wa kupunguzwa kunakofuata, huku mabilioni ya shilingi yakitoweka katika mitandao ya kivuli inayotumia mapungufu katika mifumo ya fedha na udhibiti ya Kenya.

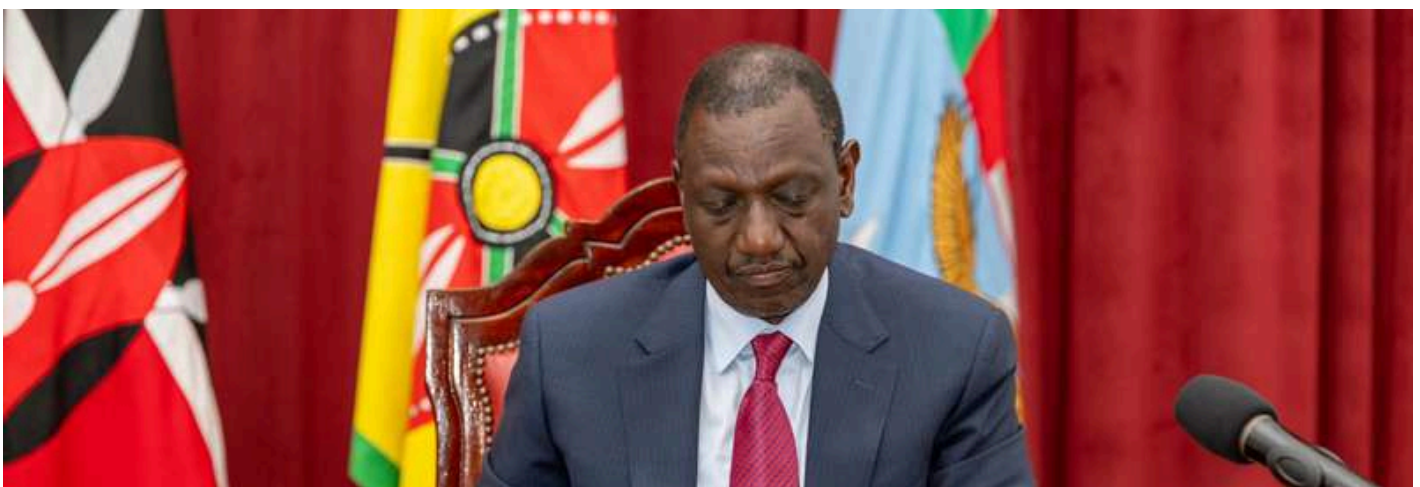
B. Usimamizi wa Madeni

Mchanganyiko wa huduma za madeni zinazotumia asilimia 25 ya bajeti na KSh bilioni 300 katika mapato ya dhamana yasiyofuatiliwa umeathiri imani ya umma, hasa miongoni mwa vijana ambao watairithi deni hili.

”

Pendekezo: Serikali inapaswa:

- Kusajili rasmi makubaliano yote ya mikopo na kuchapisha data ya kila robo mwaka ya huduma za madeni, ikiwa ni pamoja na masharti na walengwa wa ukopaji mpya;
- Kuimarisha kufuata Mkakati wa [Usimamizi wa Madeni wa Muda wa Kati](#), na usimamizi wa bunge kwa ukopaji wowote unaozidi ukomo wa kisheria wa deni;
- Kufanya ukaguzi wa uchunguzi wa mapato ya dhamana ya KSh bilioni 300 yasiyofuatiliwa na, inapowezekana, kufuatilia urejeshaji wa fedha zilizokiukiwa;
- Kupunguza ukopaji wa ndani kulinda upatikanaji wa mkopo wa sekta binafsi kwa biashara zinazoongozwa na vijana na biashara ndogo;
- Kuimarisha usimamizi wa ukopaji kwa biashara za serikali ikiwa ni pamoja na kuweka adhabu kwa biashara za serikali zinazoshindwa kulipa mikopo na kuhitaji dhamana au udhamini wa serikali ufichuliwe hadharani.

C. Kurekebisha Upya Uwiano wa Matumizi ya Kawaida na Maendeleo

Matumizi ya kawaida yanayotumia asilimia 74.4 ya bajeti na matumizi ya maendeleo ya asilimia 15.6 tu, Kenya kwa kweli inakaa sasa hivi kwa gharama ya kujenga mustakabali. Serikali inapaswa kujitolea kupunguza polepole lakini kwa njia inayofunga sehemu ya matumizi ya kawaida kwa muda wa kati, na akiba ikielekezwa kwa matumizi ya maendeleo.

Kama [Benki ya Dunia](#) ilivyosema, Kenya inahitaji "mkataba mpya wa fedha" unaolinda uwekezaji katika afya, elimu na miundombinu huku ukishughulikia upotevu unaokadiriwa takriban KSh bilioni 608 na Tume ya Maadili na Kupambana na Ufisadi, ambao unavinya rasilimali kutoka kwa matumizi ya tija. [Muswada wa Mipango uliopendekezwa wa 2026](#), ambao unalenga kuimarisha kiungo kati ya mipango ya maendeleo ya kitaifa na ugawaji wa bajeti, unatoa njia ya kisheria kwa urekebishaji huu upya lakini tu kama utaambatana na mipaka ya matumizi inayotekelezeka.

D. Kubadilisha Matumizi ya Vijana kutoka ya Mfano hadi ya Kimkakati.

KSh bilioni 20 zilizopangwa kwa programu za uwezeshaji wa vijana zinawakilisha asilimia 0.4 tu ya bajeti yote ambazo ni chini ya huduma za madeni kwa kiwango cha mara 22. Hii si uwekezaji wa kweli katika kizazi.

Serikali inapaswa kuongeza ugawaji maalum wa vijana hadi angalau asilimia 2 ya bajeti ndani ya miaka mitatu, na fedha zikielekezwa kwa uingiliati kati uliothibitishwa: maendeleo ya biashara, mafunzo ya ujuzi yanayolingana na mahitaji ya soko la ajira na ushirikishaji wa kidijitali. Uzoefu wa programu ya NYOTA wa asilimia 84.4 ya ufadhili wa mwaka wa kwanza uliotumiwa kwa gharama za utawala na mikopo isiyo na lengo kwa wajasiriamali vijana unaonyesha kwamba pesa zaidi peke yake haitoshi. Ugawaji ulioongezwa lazima uambatane na ulipaji unaohusishwa na hatua za utekelezaji, usimamizi huru na ripoti ya lazima ya umma kuhusu ufikio na matokeo ya walengwa. Programu za vijana zinazopokea fedha za umma zinapaswa kuchapisha data ya kawaida kuhusu malipo, idadi ya walengwa, ratiba za wakati na matokeo yanayoweza kuthibitishwa kwa uhuru.

Matumizi ya utawala yanapaswa kuwekwa ukomo wazi au kuhalalishwa inapokuwa katika hatari ya kusogea nje ya usaidizi wa moja kwa moja. Fedha zinapaswa kuhusishwa na hatua za utekelezaji zinazoweza kuthibitishwa, na kushindwa kufanya kazi kunapaswa kusababisha hatua za kurekebisha badala ya kuendelea moja kwa moja. Wawakilishi wa vijana pia wanapaswa kujumuishwa katika miundo ya usimamizi wa programu ili uwajibikaji wa umma usizuiwe kwa mipangilio ya kuripoti ya kiutawala. [Wasiwasi wa utekelezaji wa NYOTA](#) na masomo ya ukaguzi ya KYEOP yanaimarisha [dharura ya mbinu hiyo](#).

E. Kuunganisha ugawaji wa bajeti na matokeo ya vijana yanayopimika.

Kwa sasa, programu za vijana zinapimwa kwa rasilimali (pesa zilizotumika) badala ya matokeo (ajira zilizoundwa, ujuzi uliokupatikana, biashara zilizozinduliwa).

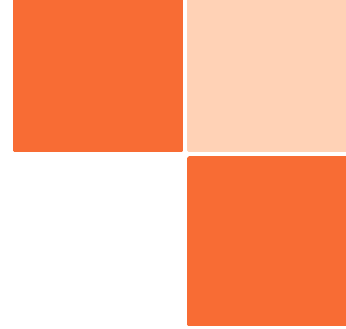
Serikali inapaswa kuamrisha ripoti inayotegemea matokeo kwa programu zote zinazolengwa kwa vijana, ikihitaji ufichuzi wa kila robo mwaka kuhusu idadi ya walengwa, viwango vya ulipaji, matokeo ya ajira na matokeo yaliyothibitishwa kwa uhuru. Kama [Benki ya Dunia](#) ilivyosisitiza, idadi ya vijana ya Kenya ni mali kubwa lakini tu kama uwekezaji katika ujuzi, mabadiliko ya shule hadi kazi na ubunifu unatekelezwa kweli kweli. Ugawaji unapaswa kutegemea utendaji: programu zinazoshindwa kuonyesha matokeo zinapaswa kukabiliwa na hatua za kurekebisha au ugawaji upya, badala ya kuendelea moja kwa moja.

F. Utekelezaji wa Mapendekezo ya Ukaguzi

Mapendekezo ya ukaguzi yanapaswa kusababisha ufuatiliaji wa wakati wa bunge na adhabu zinazotekelezeka, badala ya kuonekana tena katika ripoti zinazofuata.

Kama taasisi za umma haziwezi kuonyesha kwamba ugawaji wa vijana unafika kwa walengwa wanaohusika kwa ufanisi, uwazi na kwa wakati, basi tatizo haliko tena katika muundo wa bajeti tu. Ni mgawanyiko wa utekelezaji na uwajibikaji, kama ilivyoainishwa katika [ripoti ya Mkaguzi Mkuu ya 2024/2025](#).

Hitimisho

Bajeti ya Kenya ya Mwaka wa Fedha 2026/27 si ya upande wowote kutoka mtazamo wa vijana. Inaundwa na mzigo wa madeni ambao unaendelea kusogeza maendeleo, imara na makadirio ya mapato ambayo mara kwa mara yamethibitika kuwa magumu kutekeleza, na kudhoofishwa na kushindwa kwa utekelezaji katika programu kuu za vijana. Inagawa kiasi kikubwa kwa karatasi, lakini swali halisi ni kama ugawaji huo unaweza kuokoa msongo wa huduma za madeni, kama unatosha na kama unaweza kutafsiriwa katika utoaji wa kwa wakati na wa uwajibikaji.

Matokeo ya uchambuzi huu ni wazi:

- Ukusanyaji wa rasilimali unaegemea kwenye malengo ya mapato yanayoendelea kuwa yasiyokuwa ya kweli na ukopaji mzito wa ndani ambao unazuia mkopo wa sekta binafsi na kuufanya iwe ngumu zaidi kwa vijana kuanzisha biashara na kupata mtaji.
- Ugawaji unabaki kwa muundo ukichukuliwa na wajibu wa kawaida, asilimia 74.4 ya bajeti inaenda kudumisha sasa hivi, na kuacha asilimia 15.6 tu ya kujenga mustakabali.
- Matumizi yanaathiriwa na ufyonzaji wa utawala, fedha zisizofuatiliwa na uwajibikaji dhaifu maana yake hata pesa zinapopangwa, mara nyingi hazifiki kwa vijana.

Lakini bajeti si hatima. Ni hati za kisiasa zinazoakisi kipaumbele cha kisiasa. Harakati za maandamano ambazo zimezagaa Kenya miaka ya hivi karibuni zikiongozwa na vijana wanaodai usawa, uwajibikaji na mwelekeo tofauti wa fedha zinaonyesha kwamba hali ya kawaida haiwezi kukubalika tena.

Mbadala ni wazi. Bajeti inayojibu mahitaji ya vijana itafanya yafuatayo:

- Kulinda matumizi ya maendeleo kutoka kupunguzwa katikati ya mwaka, kuhakikisha kwamba uwekezaji wa miundombinu, elimu na afya unatekelezwa;
- Kufadhili elimu na afya vya kutosha, kuziba pengo la elimu ya juu la KSh bilioni 156.7 na kuongeza ugawaji wa afya kuelekea lengo la asilimia 15 la Azimio la Abuja;
- Kubadilisha matumizi ya vijana kutoka ya mfano hadi ya kimkakati, kuongeza ugawaji maalum wa vijana hadi angalau asilimia 2 ya bajeti ndani ya miaka mitatu;
- Kuhakikisha pesa zinafika kwa vijana, na ulipaji unaohusishwa na hatua za utekelezaji, usimamizi huru na ripoti ya lazima ya umma kuhusu ufikio wa walengwa na matokeo;
- Kujenga upya imani kupitia uwajibikaji, kutekeleza mapendekezo ya ukaguzi, kuchapisha data ya madeni na kuweka adhabu kwa udhaifu wa usimamizi.

Vijana wanapaswa kusoma bajeti hii si kwa kuangalia tu kama kodi fulani imebadilika, bali kwa kuuliza maswali ya kina zaidi. Ni kiasi gani cha bajeti kinapatikana kwa maendeleo ya kweli baada ya huduma za madeni? Kwa nini matumizi ya kawaida yanaongoza sana? Kwa nini ahadi muhimu za vijana na elimu ziko chini ya msongo? Kwa nini mifumo ya utekelezaji inachukua sana kabla ya walengwa kuona matokeo? Hadi maswali hayo yatakapojibiwa, Kenya iko katika hatari ya kudumisha mfumo wa fedha ambao vijana wanalipa zaidi, wanapata kidogo na wanaulizwa kuamini ahadi ambazo mifumo ya utoaji bado haijafanya kazi kuistahili.

Swali si kama Kenya inaweza kumudu kuwekeza katika vijana wake. Ni kama inaweza kumudu kutofanya hivyo. Kizazi ambacho tayari kinabeba mzigo mzito zaidi wa madeni, uwekezaji duni na utoaji dhaifu wa huduma kinastahili zaidi ya ishara za mfano. Kinastahili mfumo wa fedha unaochukulia mustakabali wake kama kipaumbele alichonacho. Maandamano, harakati za kijamii na madai yanayokua ya uwajibikaji si tishio kwa mfumo wa fedha. Ni mwanzo wa urekebishaji muhimu wa mfumo huo. Swali ni kama viongozi wa Kenya watasikiliza, au kama vijana watalazimishwa kudai mabadiliko tena.

Wasiliana Nasi;

Website : www.ytjn.org

Email : info@ytjn.org

Address : Block 193, Plot 844 Mbogo Road, Najjera
P.O Box 1558 Kampala, Uganda